

המלמד ידי לקרב ואצבעותי למלחמה - על חינוך ומלחמה בתנ"ך

אביחי קלרמן – avichai@herzog.ac.il

להורות כי אליעזר לבדו היה שם, כי לא נעשה הניצחון הוא בשום פעולה אנושית כי אם בעזר אלהי לבד. לפיכך לא רדף כי אם עד דן, ושם נסתלקה השכינה בעבור העגל שעתידין להעמיד בדן, לפיכך תשש כחו שם בהסתלקות העזר האלהי. (כלי יקר)

5. בטעות תושבים רבים, שמגמת הפרק הזה היא להראות את אברם כגיבור מלחמה. אולם, אין לך דבר שיהיה רחוק מכל כתבי התנ"ך, מאשר הרצון לפאר את גיבוריו כגיבורי מלחמה. גיבורי התנ"ך "גיבורי כח עושי דברו" הם, ולא גיבורי מלאכת המלחמה העקובה מדם. אבל כוונת הכתוב היא להראות, כיצד אברם נשאר נאמן לשאר בשרו לוט, למרות שהלה נפרד ממנו, וכיצד הוא עושה את הטוב לשמו, ללא כל יתרון בשביל עצמו. ואגב זה מראה הכתוב, כיצד לוט, שאמנם חשב כי בחר במקום מושב עשיר ופורה, מסתבך ובא בצרה גדולה, ממנה הוא ניצל רק הודות לעזרת קרובו; ועוד, כיצד אברם מחייב תודה לו את כל הארץ, תודה שאמנם מובעת לו על ידי מלכי-צדק; ולבסוף, כיצד משכה ארץ ישראל כבר בימי קדם את תאוות הכיבוש של שכניה הצפוניים – רמז וסימן לישראל שמשם יסרוהו ויצויין, שזהו המקום היחיד שבסיפור תולדות האבות הראשונים, שאינו אלא סיפור תולדות משפחה אחת, אשר יש בו משום חריגה לתוך תחום תולדות העמים. ויתכן שקטע זה מקורו בספר מלחמות ה', שכן, מלכי-צדק מברך את ה' על מסירת המלכים בידי אברם הווה אומר, שמלחמה זו למלחמות ה' היא נחשבת; וממקורו בספר שבו מרוכזים סיפורי מלחמות אלה הועתק אף תיאורה של מלחמה זו לתורה, על פי ה'. (רד"צ הופמן)

6. ואילו משמעות "חנך" היא תמיד: להכשיר ולהקדיש (בית או אדם) לייעודם הטהור, האנושי והקדוש. כאן מתייחס "חנך" לאדם; נמצא פירוש "חניכיו": אנשים שהוכשרו על ידי אברהם לייעודם האנושי הטהור.

צירוף "חניכיו" עם "וירק" מגלה את טעמו ונימוקו של אברהם, שהתרחק עד כה מכל מגע עם אחרים. אברהם ושרה לא דאגו לעצמם; אך היו לאברהם שמונה עשר ושלוש מאות חניכים; היו אלה שלוש מאות ושמונה עשרה נפשות, שחינכם לייעודם בעיצומה של ההשחתה; והיתה זו חובתו להגן עליהם כדי לקיים אותם לייעודם; ולמענם הוא ביקש את הבדידות. היו אלה ילידי ביתו, - ורק משום כך יכלו להיות "חניכיו"; לא

1. לְדוֹד בְּרוּךְ ה' צוּרֵי הַמְּלָמֵד יְדֵי לְקָרֵב אֶצְבְּעוֹתַי לְמַלְחָמָה: (תהילים, קמ"ד)

מְלָמֵד יְדֵי לְמַלְחָמָה וְנִחְתָּה קִשְׁתְּ נַחוּשָׁה זְרוּעֵתַי: (תהילים, י"ח)

2. המלמד ידי לקרב, כי למה הביאו לידי סכנת ארי ודוב ולהצילו מידם אם לא ללמד ידיו לקרב עם אנשים, כמאמרו גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך (שמואל - א יז לו), ומהם למד שכך יצילהו מן גלית. נמצא שעל ידי הארי והדוב למדו הוא יתברך לעשות קרב עם גלית. וכן מגלית שלקח חמשה חלוקי אבנים כמנין אצבעותיו, וביד אחד בקלע שהם חמש אצבעותיו (עי' שם יז מ), למד גם משם למלחמה, כי על ידי כן נתן אל לבו לבטוח בה' במלחמה שאחריה שנאמר ותוסף המלחמה להיות ויצא דוד וילחם בפלשתים ויך בהם מכה גדולה (שם יט ח): (אלשיך)

3. לדוד, בתפלה זו יזכיר כי ה' הצילהו תמיד מאויביו בהשגחתו ורדד עמים תחתיו, והוא מבקש שיעשה לו ה' נסים גלויים וראו כל עמי הארץ וייראו מה', ברוך ה' צורי תקפי הוא מה', בין נצחון המלחמה הוא המלמד ידי לקרב שהוא המלחמה שלוחמים עם האויב מקרוב, ואצבעותי למלחמה היא המלחמה שלוחמים מרחוק ע"י חצים וקשת: (מלבי"ם)

4. וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם כִּי נִשְׁבְּה אַחִיו וַיֵּרֶק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׂמֹנֶה עֶשֶׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד דָּן: (ברא', י"ד)
חניכיו - שחנכם פעמים רבות במלחמה (אב"ע)

רש"י פירש: אליעזר לבדו היה שם, כי שלש מאות ושמונה עשר הוא מנין שם אליעזר. וכי דרך המקרא לומר מספר המורה על איש אחד. ומהו שאמר וחלק האנשים אשר הלכו אתי. והלא לא הלך עמו כי אם אליעזר לבדו?! והקרוב אלי לומר בזה שגם רש"י מודה שלקח עמו שיי"ח [318] אנשים ממש, כי חייב כל אדם לעשות בדרך הטבע כל אשר ימצא בכחו לעשות. ומה שיחסר הטבע, ישלים הנס. אך שקשה למה לקח אברם דווקא מספר שיי"ח, ומה הגיד לנו בזה הכתוב. אלא להורות שהיתה המלחמה כ"כ חזקה עליו, עד שלא היה שום אפשרי בדרך הטבע לנצחם. ומכל מקום הלך אברהם למלחמה, כי סמך שאלהיו יהיה בעזרו, וסימנא מילתא היא כי לקח עמו אנשים כמספר אליעזר,

8. (יח) ויאמר ללמד את בני יהודה קשת וגו' - בעבור שראה כי מיתת שאול היתה בסבת יראתו מהמורים בקשת ולא היו בישראל מי שיהיה בקי בזה אמר דוד ללמד את בני יהודה קשת כי הוא מהנבחרים שבכלי המלחמה, והנה ספר הישר לפי מה שאחשב ספר היה מפורסם אצלם וכבר אמרו ספר הישר שהוא ספר בראשית: (רלב"ג)

החמישים וארבעה הוא להודיע שראוי לאדם שילמד דעת ממה שיכשיל זולתו ולזה תמצא כי מפני שראה דוד שנפלו שאול ובניו על יד המורים אמר ללמד את בני יהודה קשת כי הוא כלי נפלא מאד בענין המלחמה: (רלב"ג)

9. (לה) החסד השני הוא אומרו המלמד ידי לקרב ונחת קשת נחושה זרעותי, רוצה לומר שנתן לו יתברך כח יתר וגבורה רבה חוץ מהמנהג הטבעי, וזה אם כח טבעי ואם כח למודי, כי היה מחלוקת בין המדיניים מי הוא הראוי יותר להלחם בשלימות, אם בעלי החוזק והכח בטבעם ומולדתם בלי למוד, ואם בעלי למוד ותחבולות המלחמה? ואמר דוד שהתחברו בו שני העינים יחד הטבעי והלמודי, וזהו מלמד ידי לקרב, שאמרו על מלאכת המלחמה ולמודה, ונחת קשת נחושה זרעותי שהוא הטבעי שהיה כחו כל כך שהיה מוריד ומשבר בידיו קשת נחושה. (אברבנאל)

10. והקרבתם אשה לה', תמיד תעשו קרב ומלחמה לעמוד על התגברות הזאת; והקרבתם, ענין קרב מלחמה, כמו המלמד ידי לקרב, וכן על מלחמה פנימית, חלקו מחמאות פיו וקרב לבו... (הכתב והקבלה)

11. מצאתי כתוב בשם המדרש, ובקשתיהו ולא מצאתיהו בכל שיתא סדרי, וזהו נוסחו:

בן זומא אומר: מצינו פסוק כולל יותר והוא: "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד."; בן ננס אומר: מצינו פסוק כולל יותר והוא: "ואהבת לרעך כמוך."; שמעון בן פזי אומר: מצינו פסוק כולל יותר, והוא: "את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים.". עמד ר' פלוני על רגליו ואמר: הלכה כבן פזי! דכתיב: "ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו." (עין יעקב, הקדמה)

12. ויאמר אליהם ממני תראו וכן תעשו והנה אנכי בא בקצה המחנה והיה כאשר-אעשה כן תעשו: (שופ' ז')

עלתה בידו לחנך את לוט, שכן הלה בא אליו כאדם מבוגר. החינוך מתחיל בלידה; קל וחומר הדברים באברהם, שחינך את בניו ליעוד "העברי", - שכל העולם מעבר אחד והוא מעבר אחד. עד כה התרחק אברהם מכל מגע עם העולם החיצוני - מדאגה לשלום חניכיו; הללו היו עד כה כלולים במסגרת ביתו. אך עתה היתה שעה של פיקוח נפש - ואברהם לא חשש לסכנה. הוא "הריק את חניכיו", כביכול "עירה" אותם מביתו. ומשפחת אברהם - שלוט ואנשי סדום לעגו עד כה לבדידותה - חשה עתה להצלתם.

תמוהה הקרבה שבין "חנך" לבין "חנק"... כל הגוונים האלה מצטרפים במושג "חנך", - שנתרכך וקיבל משמעות רוחנית ומוסרית. המחנך מרגיל את האדם הצעיר להגביל את כוחותיו המתעוררים לחיים; הגבלה זו דרושה לעצם ייעודם; והחניך לומד לפתח את כוחותיו במסגרת הגבולות הללו....

"חנכות" הבית כ"חינוך" האדם. אין מחנכים את הנוער בהטפות מוסר וחגיגות בר - מצוה, אלא "בחינוך" כמשמעו: מכשירים ומרגילים את האדם הצעיר לקיים את המצוות הלכה למעשה. וכן הדבר בחנכות הבית: לא בתכנית חנכות הבית, אלא בתפילה הראשונה הנערכת בו מתקדש הבית בקדושת בית הכנסת. (רש"ר הירש)

7. ויאמר ללמד בני-יהודה קשת הנה כתובה על-ספר הישר: (שמו"ב, א' י"ח)

וידם השמש וירח עמד עד-יקם גוי אִיְכּוֹ הלא-היא כתובה על-ספר הישר... יהושע, י' י"ג
מאי ספר הישר?

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים דכתיב בהו (במדבר כג, י) תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו....

ר"א אומר: זה ספר משנה תורה ואמאי קרו ליה ספר הישר? דכתיב (דברים ו, יח) ועשית הישר והטוב בעיני ה'...

ר' שמואל בר נחמני אומר: זה ספר שופטים ואמאי קרו ליה ספר הישר? דכתיב (שופטים יז, ו) בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה... (בבלי, ע"ז כ"ה)

